

La mobilització del franquisme rural. La reorganització del sometent a la província de Girona

Josep Clara

Universitat de Girona

La psicologia política del catalán aconsejaba la resurrección del Sometén, organismo de autodefensa social donde cada ciudadano honrado se siente protector de las instituciones.

B. Barba Hernández

El sometent té, a Catalunya, una història llarga que reula a l'edat mitjana. Va ser suprimit amb el decret de Nova Planta, però fou restaurat durant la Guerra Gran per tal de combatre els francesos,¹ fet que es repetí en la guerra iniciada el 1808. A mitjan segle XIX fou refet per iniciativa dels grans propietaris rurals i lluità en l'avinentesa de la guerra contra els carlins. Els homes que redactaren les Bases de Manresa de 1892 li volien atribuir la conservació de l'ordre públic i la seguretat interior de Catalunya.² Tanmateix, en els anys anteriors a 1923, va ser dirigit per elements de la Lliga i emprat, al servei de la patronal, en les funcions d'ordre públic, per tal d'enfrontar-se als vaguistes.³ El setembre de 1923, la dictadura de Primo de Rivera va copiar l'organització catalana del cos per a la creació del "sometén nacional", estès arreu del territori de l'Estat.⁴ Per decret de 15 d'a-

1. JORDÀ I GÜELL, Ricard (1978). "La restauració del sometent [sic] pel comte de la Unió[n] a la llum de la documentació de l'arxiu històric municipal d'Olot", dins *Amics de Besalú i el seu comtat. II Assemblea d'estudis, 1973*. Olot: Aubert impressor, p. 155-160.

2. Antoni Sunyol, delegat del Masnou, s'hi referia qualificant-lo de "veneranda institució que ha sigut en tots temps salvaguardia de l'ordre i de la propietat, muralda inexpugnable contra l'invasor, fre poxlerós contra el despotisme". Vegeu (1991). *Bases per a la Constitució Regional Catalana. Manresa, març de 1892*. Barcelona: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives-Eumo Editorial, p. 148.

3. BENGOCHEA, Soledad (1994). *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 207-216; REY REGUILLLO, Fernando del (juliol-desembre 1987). "Ciudadanos honrados y somatenistas. El orden y la subversión en la España de los años veinte". *Estudios de Historia Social*, 42-43, p. 97-150, i GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo i REY REGUILLLO, Fernando del (1995). *La defensa armada contra la revolución. Las "guardias cívicas" en la España de entreguerras*. Madrid: CSIC. Per la seva banda, GARRIGA I MASÓ, Joan (1987). *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*. Barcelona: Edicions 62, p. 226-227, en valora positivament l'actuació.

4. GONZÁLEZ CALBET, M. Teresa (1987). *La Dictadura de Primo de Rivera. El Directorio Militar*. Madrid: El Arquero, p. 158-162. En aquell context aparegueren diversos llibres sobre la institució: MARCH, José M (1923). *El sometén. Su origen y naturaleza. su historia y organización*. Barcelona: Tip. La Educació; PERES UNZUETA, Jaume (1924). *El sometent a través de la història*. Barcelona: Joaquim Horta; ANDRÉS Y

bril de 1931, el Govern Provisional de la República va dissoldre'l, tot responant a la demanda social,⁵ però la mesura no afectà el desplegat en el territori català.⁶

Després del decret de 16 de setembre de 1935 sobre organització de les forces d'ordre públic, hom el mantingué en l'àmbit català, dependent del ministeri de la Governació. Un decret de 21 de gener de 1936 va ratificar-ne la vigència en l'espai rural català i en els municipis inferiors a 10.000 habitants, com a auxiliar de les forces d'ordre públic, bo i criticant-ne la desviació dels qui l'havien utilitzat per a funcions repressives més generals:

"Institución de carácter tradicional, incorporada a la vida catalana, a la que prestó excelentes servicios, ha sufrido en los últimos tiempos acusadas desviaciones, que la privaron de buena parte de los prestigios que había adquirido. Quizá hubiese una inclinación a constituir con ella una agrupación tan numerosa que pudiera ser un peligro para el Estado, y también quizá en algún momento se la desnaturalizase haciéndola intervenir en funciones de policía urbana, que se separaban de la que había sido su raíz histórica, desviaciones que no podían ser coonestadas por estar a su frente un Jefe del Ejército con el cargo de Comandante general, pues apenas si estaba enterado de lo que dentro del organismo ocurría".

La Guerra Civil, que trastocà totes les instàncies de la vida social, afectà també l'organització del sometent. Segons Mut i Medina, "con el Alzamiento Nacional de julio de 1936, y dominada Cataluña por el Gobierno marxista, se derribó lo poco que restaba del somatén, siendo crecidísimo el número de sus miembros que perdieron la vida en aquella lucha fratricida, quedando de manera tan trágica interrumpida la historia de esta sacrosanta Institución de paz, de más de ocho siglos de vida, en defensa de la Religión, la Patria y el orden social".⁷

Després de 1939, en la lluita contra la guerrilla antifranquista que penetrà sobretot a partir de 1944 des del vessant nord dels Pirineus, l'Exèrcit va tenir un

MORERA, Luis de (1927). *La defensa social contra la revolución. El somatén y sus similares en el extranjero*. Madrid: Alpha, etc.

5. *El Liberal*, de Madrid, 9 de febrer de 1930, en fa una valoració molt negativa: "Si se hiciera una estadística de los delitos de sangre cometidos por miembros del somatén, se vería que causaron estragos mayores de los que pretendían evitar. Unos por exceso de celo, intervenían en cuestiones que acaso se hubieran desenlazado plácidamente, y merced a la intromisión de estas autoridades improvisadas, terminaban de modo cruento. Otros —no pocos— ponían fuero y arma al servicio de los intereses personales y caciquiles". Citat per SALDAÑA, Quintiliano (1930). *Al servicio de la justicia*. Madrid: Javier Morata, p. 39.

6. L'any 1934, els sometents de Catalunya eren una força local de l'exèrcit, com els miquelets de Guipúscoa, els minyons de Biscaia i els mossos d'esquadra de Barcelona. La comandància general, situada a Barcelona, era exercida pel general de brigada, en situació de primera reserva, Pascual Gracia Perruca (*Anuario Militar de España. Año 1934*. Madrid: Imprenta y Talleres del Ministerio de la Guerra, 1934, p. 425).

7. MUT RAMÓN, Francisco i MEDINA ROLDÁN, José (1949). *Manual del somatenista*. Madrid: Taller Escuela de Artes Gráficas de Huérfanos de la Guardia Civil, p. 25.

paper principal en els fets de la Vall d'Aran i en la cobertura del territori fronterer durant els anys que seguiren.⁸ Però la força de la Guàrdia Civil fou l'encarregada específica d'esperar els guerrillers i barrar-los el pas, per tal de remarcar que es tractava més d'un problema d'ordre públic que d'un conflicte superior.

La presència de la Benemèrita va ser efectiva a la majoria de les poblacions per mitjà de les companyies, les línies, els posts i els destacaments. Aleshores, a Catalunya, hi havia dues comandàncies de fronteres (124 a Figueres i 224 a Cervera), cinc de caire mixt o rural (131 a Girona, 132 a Lleida, 231 a Badalona, 232 a Tarragona i 331 a Barcelona), a més del segon terç mòbil (tercera i quarta comandància), que tenia la plana major a Barcelona.

En aquell moment de dificultats paleses per al règim, coincidint amb la derrota de les potències feixistes, les escomeses de la lluita armada i l'aïllament internacional, per tal de reforçar la vigilància i la penetració antiguerillera, per decret de 9 d'octubre de 1945, hom va disposar l'extensió del sometent armat a tot l'Estat espanyol, seguint la finalitat assenyalada a l'article primer del decret de 21 de gener de 1936, en virtut del qual el ministeri de la Governació n'havia autoritzat la formació a Catalunya,⁹ i que deia:

"En la población rural y pueblos menores de 10.000 habitantes de Cataluña podrán formarse Somatenes armados con la finalidad de asegurar y conservar la paz del país, defender colectiva e individualmente las personas y propiedades, hacer respetar las leyes y las Autoridades legalmente constituidas y perseguir y detener a los autores de delitos".¹⁰

Fou una manera de refermar el poder local, de tenir-ne armades les forces vives, d'agrupar els addictes, per tal de defensar la dictadura del general Franco enfront dels atacs que provenien de fora del país i que podien comptar amb la col·laboració d'elements de l'interior. D'aquesta manera, el cos va romandre en situació activa durant una colla d'anys i, preventivament, existí fins als primers anys de la transició a la democràcia. La dissolució definitiva del sometent no va

8. CLARA, Josep (2002). "Després de la guerra: la postguerra militaritzada", dins *Enfrontaments civils: postgueres i reconstruccions*. Lleida: Segon Congrés Recerques, vol. II. p. 716-724; (1995). *Vigilantes de las cumbres. Historia de las unidades de montaña y de la División Urgel nº 4*. Lleida: Imprenta Lleridana, i MARTÍNEZ DE BAÑOS, Fernando (2002). *Hasta su total aniquilación. El Ejército contra el maquis en el Valle de Arán y en el Alto Aragón, 1944-1946*. Madrid: Almena.

9. *Boletín Oficial del Estado* [=BOE], 25 d'octubre de 1945. El governador civil de Barcelona, Bartolomé Barba Hernández, que es declarà pare de la idea, explica que ho demanà mitjançant un informe de 15 de setembre de 1945 (BARBA HERNÁNDEZ, Bartolomé (1948). *Dos años al frente del Gobierno Civil de Barcelona y varios ensayos*. Madrid: Javier Morata editor, 2ª ed., p. 67).

10. *Gaceta de Madrid*, 22 de gener de 1936. Els criteris per a la definició de població rural i de població urbana poden ser molt diferents. A l'Estat espanyol, són considerats rurals els agrupaments humans inferiors a 2.000 habitants; població mitjana la que viu en municipis entre 2.000 i 10.000; i població urbana la que resideix en municipis de més de 10.000 habitants. Vegeu PUYOL, Rafael (1982). *Población y espacio. Problemas demográficos mundiales*. Madrid: Cincel, p. 131.

arribar fins al 25 d'agost de 1978, quan foren derogats els decrets de 21 de gener de 1936 i de 9 d'octubre de 1945. Llavors, en el termini d'un mes, els comandants de post de la Guàrdia Civil hagueren de lliurar, a la Prefectura d'Armament de la Direcció General de la Guàrdia Civil, totes les armes llargues i les municions de què eren dipositàries per a ús del sometent. A partir del primer de gener de 1979 caducaren, també, les llicències d'arma que tenien els sometents. La justificació de la derogació feia referència, lògicament, a la necessitat de confiar exclusivament en la professionalitat dels cossos de seguretat: "Si bien por la carencia o escasez de efectivos regulares y profesionales, los somatenes pudieron realizar en su momento servicios muy estimables, las circunstancias actuales permiten y hacen necesario que estas tareas sean desempeñadas en exclusiva por los Cuerpos de Seguridad".¹¹

El reglament

El ministeri de la Governació, el mateix octubre de 1945, aprovà el reglament organitzatiu del sometent,¹² que no va ser publicat al *Boletín Oficial del Estado*, però els articles principals foren reproduïts en els carnets del seus membres:

1º El somatén es una agrupación de hombres honrados que se constituyen para asegurar y conservar la paz del país, defender colectiva e individualmente las personas y propiedades, hacer respetar las leyes y autoridades legalmente establecidas, y perseguir y detener a los autores de delitos.

10. Sólo deberán hacer uso de las armas para el cumplimiento de los fines que asigna a la Institución el artículo 1º de este Reglamento.

13. Los cabos y subcabos serán los jefes de la fuerza que constituya el somatén de sus respectivas demarcaciones y agentes entre la Guardia Civil y los afiliados, pero fuera de los actos de servicio no podrán exigir de éstos sometimiento ni obligación ninguna.

14. Los afiliados al somatén actuarán a requerimiento de la fuerza de la Guardia Civil, y sólo espontáneamente en caso de alarma o grave alteración del orden público, para persecución de malhechores, criminales o gente sospechosa y restablecimiento del propio orden.

11. BOE, 30 de setembre de 1978.

12. El reproduïxen MUT RAMÓN, Francisco i MEDINA ROLDÁN, José. *Op. cit.*, p. 27-33.

20. El nombramiento y las insignias del somatén son un pregón de su valor y seriedad. El nombramiento le honra, porque su misión es de riesgo y sacrificio. En consecuencia, se abstendrá de inmiscuirse en la corrección de faltas a las Ordenanzas municipales, Reglamentos de policía y disposiciones análogas, que son meras infracciones ajenas a la importancia de su misión, y, por propia dignidad, no esgrimirá nunca sus armas ni su carácter de somatenista en riñas, altercados, antagonismos o banderías locales y familiares o diferencias sobre asuntos de su particular interés ni, en general, en cuestiones baladías, sino precisa y únicamente cuando el invocar su condición implique sacrificio y riesgo y deseo de afrontarlos valerosamente en aras del mejor servicio y para honra propia y gloria de la Institución, que de otro modo no le amparará.

23. El somatenista, en los actos de servicio, y únicamente en éstos, tiene el carácter de agente de la Autoridad.

25. La tarjeta de identidad del somatenista será documento suficiente para acreditar su personalidad en todo momento. Dicha tarjeta, por sí sola, equivale a licencia gratuita para uso de armas.

30. Al cambiar de residencia o ser baja en la Institución, el somatenista entregará al cabo o subcabo el arma, municiones, tarjeta de identidad y guía, quien lo comunicará al capitán de la demarcación.

De la lectura d'aquests articles, que eren similars als dels reglaments anteriors, es dedueix el caràcter de força auxiliar i honorífica, amb dret a usar armes, sotmesa a les orientacions de la Guàrdia Civil.

Quants sometents?

Referint-se a la província de Barcelona, el governador Bartolomé Barba va recordar que "los trámites y los nombramientos fueron llevados a cabo con tal actividad que el 6 de mayo de 1946, es decir, unos siete meses después de publicado el decreto, el somatén estaba constituido por un total de 4.434 hombres en 297 pueblos de la provincia, es decir, en la casi totalidad de las localidades que la componen, salvo en los de más de 10.000 habitantes, y en los que por su escasa población no habían podido reunir hasta entonces el número de personas en las condiciones precisas para alcanzar el mínimo exigido por el reglamento".¹³

13. BARBA HERNÁNDEZ, Bartolomé. *Op. cit.*, p. 67.

En un intent d'actualitzar el tema, Borja de Riquer apunta que, per al conjunt de Catalunya, aquest cos mai no superarà els 7.000 homes.¹⁴ Tanmateix cal rectificar aquesta afirmació, perquè els efectius de dues províncies solament (Barcelona i Girona) ja superaren els 7.000 individus inscrits. Si hi afegíssim, doncs, els corresponents a les demarcacions de Lleida i de Tarragona, podríem parlar de més de 10.000 sometents per al conjunt del territori català.

En el cas de la província de Girona,¹⁵ tenim estadístiques que permeten de seguir l'evolució durant els primers mesos de la inscripció:

10 abril 1946:	2.271 sometents	895 fusells	704 escopetes
11 maig 1946:	2.389 sometents	927 fusells	739 escopetes
28 maig 1946:	2.511 sometents	1.105 fusells	830 escopetes
13 juny 1946:	2.582 sometents	1.105 fusells	830 escopetes
1 juliol 1946:	2.682 sometents ¹⁶	1.215 fusells	849 escopetes

Sota l'orientació de la Guàrdia Civil, els encarregats principals de formar el sometent a escala local van ser els alcaldes i els caps de FET-JONS, ja que no sempre coincidien ambdós càrrecs en la mateixa persona, o els secretaris d'ajuntament.¹⁷ Entre el conjunt de responsables hi trobem noms ben representatius de l'oligarquia rural que alhora controlà els ajuntaments durant una bona colla d'anys: Josep M. Camps, alcalde de Bellcaire entre 1939 i 1973; Rafael Massaguer, alcalde d'Albons entre 1941 i 1972; Narcís Junquera, alcalde d'Amer entre 1939 i 1973; Bartomeu Plana, alcalde de la Pinya entre 1939 i 1960; Narcís de Bolòs, alcalde de Montagut entre 1939 i 1955.

Els responsables de cada població aplegaren els veïns idonis i els exposaren la necessitat de reorganitzar la institució, per a la qual cosa calia omplir unes instàncies adreçades a la mateixa Guàrdia Civil, on constaven les dades individuals bàsiques, i a voltes els antecedents dins el cos, i els de caire polític i patriòtic. La Benemèrita comprovà, tot seguit, les referències politicosocials dels sol·licitants i determinà, mitjançant un informe, si aquests eren dignes de per-

14. RIQUER, Borja de i CULLA, Joan Baptista (1989). *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Volum VII de la *Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar. Barcelona: Edicions 62, p. 46.

15. La documentació consultada és a l'Arxiu Històric de Girona, fons del Govern Civil, capses 215 a 217.

16. Segons els nostres recomptes, eren 2.674.

17. Reproduïm el llistat de les poblacions de les quals s'ha conservat documentació a l'annex 1. El governador Luis Mazo Mendo, que va estar al capdavant de la província de Girona entre els anys 1945 i 1956, tenia plena confiança amb els secretaris locals perquè imposessin la seva voluntat: "Creo que en esta provincia hemos arraigado con siete u ocho hombres, cada uno de los cuales lleva una comarca, y diez o doce secretarios de Ayuntamiento, despiertos y sagaces, que en un santiamén organizan, revuelven y mueven todo este tinglado electoral a tal punto que trabajo les doy a hipotéticos contrincantes para vencerlos en una lucha electoral a la antigua usanza" (CLARA, Josep (1999). *El partit únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, p. 61).

tànyer a la milícia. El tràmit següent era una feina del Govern Civil, el qual facilità la documentació acreditativa als admesos, i de la Guàrdia Civil, que els lliurà les armes disponibles per a la tasca de suport assenyalada en el reglament. A cada partit judicial, l'autoritat superior del cos era exercida per un caporal, mentre que a cada poble o nucli de població rural hi havia un sotscaporal com a dirigent principal.

En el cas d'Olot, tot i que el municipi depassava els 10.000 habitants, es formà un grup de sometents per a la part rural del terme. El tinent coronel de la Guàrdia Civil de Girona ho justificà amb aquestes paraules: "Dicha localidad de Olot consta de 14.000 habitantes, no existen temores de luchas internas ni de partidos, está enclavado en sitio estratégico, en el interior de la misma se cuenta con fuerza armada suficiente, mas teniendo en cuenta que en sus alrededores existen gran número de casas de campo deseminadas [sic], considera el Jefe que suscribe ser necesaria la formación del Somatén Armado en sus alrededores para poder mejor hacer frente a cualquier incursión de malhechores o foragidos que pudieran presentarse".

Com a contrast amb la notícia anterior, sabem que van existir dificultats importants i insuperables a l'hora de constituir el sometent als municipis d'Albanyà, ran de la ratlla fronterera, i d'Osor, enmig de la zona boscosa de la comarca de la Selva. Les raons de la negativa cal cercar-les en la composició social i política d'ambdós pobles. En el primer hi residien poc més de 200 habitants, mentre que el segon, per bé que superava els 1.100 veïns, havia estat molt afectat per les virulències de la guerra i de la repressió que seguí a l'entrada de les noves autoritats.¹⁸

L'alcalde d'Osor, el 25 de juny de 1946, comunicà al governador que "se han convocado ya tres reuniones de elementos que, a juicio de ambos [alcalde i Guàrdia Civil], podrían ingresar en el somatén armado, dando todas ellas resultado negativo, a pesar de las razones invocadas para convencerles e inducirles a solicitar su ingreso".

Per la seva banda, l'alcalde d'Albanyà, el 27 de juliol de 1946, explicà: "requerí a los vecinos que, a mi entender, se hallaban física, moral y patrióticamente capacitados para constituir el somatén de este distrito y a la vez les concedí un plazo de 24 horas para que formularan por escrito todo reparo que estimaran del caso o manifestaran su aceptación; y como ha transcurrido con exceso el plazo concedido sin atender mi requerimiento dará lugar a tener que recurrir a nuevas personas, y no queriendo, por otra parte, asumir una responsabilidad muy ajena a mis deseos y espíritu de recta subordinación, me veo en el sensible caso de tener que dar cuenta a la respetable autoridad de V.E. para que se digne resol-

18. DABAN, Joaquim (1991). "Els efectes de la Guerra: víctimes i repressió al municipi d'Osor", *Quaderns de la Selva*, 4, p. 131-147.

ver lo más procedente".¹⁹ En una comunicació posterior, el 14 d'agost del mateix any, l'alcalde repetí el fracàs a l'hora d'aplegar el nombre suficient de persones disposades a apuntar-se: "Algunos, pocos en número, no han querido al saber que se negaron aquellos cuyos nombres ya comuniqué a V.E., y los otros no merecen confianza".

Per a la realització de les tasques de defensa armada encomanades legalment, els mitjans de què parlen les estadístiques de 1946 transcrites una mica més amunt, eren els fusells i les escopetes, però hom adverteix que no hi havia encara una arma específica per a cada element. Una sol·licitud feta, precisament, pel governador civil al ministeri de la Governació, va ser contestada el febrer de 1946 dient que "por el momento no es posible dotar de fusil "Mauser" español a todos los somatenistas por no existir disponibilidad de dicha arma ni siquiera para todas nuestras fuerzas", i afegint que "el fusil "Mausine" tiene buenas cualidades balísticas y, si por la premura con que fueron preparados tales fusiles por la Dirección General de Industria y Material del Ministerio del Ejército, resultase alguno defectivo, podría ser reparado o cambiado". Les dificultats foren momentànies, i a la llarga tot element del sometent va comptar amb una arma llarga i vint-i-cinc cartuxos que podien ser un element útil en la lluita contra els maquis, però també en la defensa d'altres interessos.

Distribució geogràfica

Amb vistes a la penetració guerrillera, la formació del sometent era especialment desitjable –des del punt de vista de l'autoritat provincial– en les contrades de contacte directe amb la frontera. Aquest interès resta palès en el mapa de la zona fronterera, traçat el 26 de maig de 1946, pel comandant de la Guàrdia Civil responsable del sometent, i tramès al governador civil perquè tingués una visió global de la reorganització empresa. No obstant això, la milícia fou estesa a tota la demarcació provincial, de la muntanya fins a la costa. El juliol de 1946 ja era present en 157 municipis de la província, la qual cosa vol dir en el 63 % del conjunt.

A partir de l'estadística de la distribució dels efectius corresponents al mes de juliol de 1946, quan encara no era closa la fase de reorganització i implantació, podem presentar una distribució comarcal que repartia els inscrits d'aquesta manera:

19. La majoria dels convocats, segons la qualificació de la Guàrdia Civil, era indiferent i, fins i tot, hi havia qui tenia antecedents esquerranosos.

	poblacions	nombre	%
Alt Empordà	40	553	20,69
Baix Empordà	25	428	16,00
Cerdanya	1	20	0,74
Garrotxa	21	290	10,85
Gironès	27	459	17,16
Osona ²⁰	2	42	1,57
Pla de l'Estany	6	88	3,29
Ripollès	12	195	7,29
Selva	23	599	22,41
	157	2.674	100,00

Val a dir que, ultra els membres acabats de sumar i que són desglossats a l'annex II, ja havia estat autoritzada la formació del sometent en onze poblacions més: Bassegoda, Beget, Campelles, Cruïlles, Palmerola, Pardines, Peratallada, Puigcerdà, Sales de Llierca, Sant Sadurní de l'Heura i Vilacolum. El fet que els nous efectius no fossin comptabilitzats en l'estadística que reproduïm és perquè les instàncies necessàries per a constituir el grup local corresponent encara no havien estat aprovades definitivament.

Una altra relació de començament dels anys seixanta –les dades van ser aplegades el 1961 i el 1962– ens informa que l'organització havia arribat a més poblacions, però el nombre total d'efectius i la distribució comarcal no havia canviat gaire, però potser sí reequilibrat un pèl:

	poblacions	nombre	%
Alt Empordà	54	632	23,78
Baix Empordà	31	379	14,26
Cerdanya	8	76	2,86
Garrotxa	29	367	13,80
Gironès	28	344	12,95
Osona	2	33	1,25
Pla de l'Estany	10	131	4,92
Ripollès	22	267	10,05
Selva	24	429	16,13
	208	2.658	100,00

20. Només hi incloem les dues poblacions que pertanyen a la demarcació provincial de Girona.

Qui eren els inscrits?

No s'ha conservat la documentació completa de totes les localitats on existí el sometent. Només hem pogut veure les instàncies personals d'una vuitantena dels 250 municipis de la província, i n'hem seleccionat unes quantes que poden ser representatives del conjunt. La mostra escollida per a aquest article –a part d'una ullada general a tota la documentació– abasta un total de trenta-dos pobles, en els quals hi havia un total de 576 sometents, i comprèn els diversos tipus de municipi que podem trobar a la província de Girona. Vint-i-una d'aquestes poblacions comptaven menys de 2.000 habitants; de la resta, sis superaven els 5.000 habitants. Geogràficament són distribuïts de la manera següent:

5 de l'Alt Empordà: Agullana, Bàscara, Cabanelles, Peralada i Roses.

4 del Baix Empordà: Monells, Palamós, Regencós i Sant Feliu de Guíxols.

1 de la Cerdanya: Alp

5 de la Garrotxa: Beuda, Oix, Olot, les Planes d'Hostoles i Sales de Llierca.

7 del Ripollès: Campdevànol, Molló, Pardines, la Parròquia de Ripoll, Planoles, Ribes de Freser i Ripoll.

3 del Gironès: Bordils, Palau-sacosta i Salt.

2 del Pla de l'Estany: Banyoles i Porqueres.

5 de la Selva: Amer, Anglès, Breda, Brunyola i Sant Feliu de Buixalleu.

De l'estudi global dels trets personals dels inscrits remarquem aquestes característiques:

Edat: La mitjana no passava de 39 anys, la qual cosa connectava amb una participació activa en la Guerra Civil. Els individus més joves tenien 20 anys i podien ser fills de propietaris o antics sometents. El sometent més gran comptava 79 anys: era Paulí Ginjaume Cels, empleat municipal, antic tradicionalista i membre de l'Acció Ciutadana de Banyoles, qui durant la Guerra Civil va ser jutjat pel Tribunal Popular de Girona, el dia 11 de desembre de 1936, i condemnat a reclusió perpètua.

Estat civil: Hi predominaven els casats: 415. Els solters són 148. També hi havia 10 vidus i 3 més dels quals no tenim dades.

D'entrada, a l'hora de precisar l'activitat professional, cal distingir entre els municipis pròpiament rurals i els intermitjos. En els primers, el rostre del sometent fou majoritàriament pagès. En els segons, en canvi, era notable la varietat professional. Podem il·lustrar-ho amb l'exemple de Palamós, on les dades es distribuïren així:

6 comerciants

3 empleats

2 industrials

2 propietaris

1 aparellador

1 dibuixant

1 farmacèutic	1 oficinista
1 jornal·ler	1 pagès
1 metge	1 sense especificar
1 estudiant	

La professió més repetida en el nostre conjunt era la de pagès: 271, és a dir, el 47 % de la mostra. Ho eren tots els components dels municipis de Brunyola, Cabanelles, Monells i Sales de Llierca, poblacions típicament rurals, i sobresortien majoritàriament a Anglès, Bàscara, Beuda, Bordils, Campdevànol, Molló, Oix, Olot, Palau-sacosta, Pardines, la Parròquia de Ripoll, Peralada, Planoles, Porqueres, Regencós, Ripoll i Sant Feliu de Buixalleu. Sota el rètol de pagès, cal veure-hi des de masovers a petits propietaris. A més a més, com a diferenciats, hi havia vint-i-nou propietaris rurals, dos moliners i dos ramaders. En poblacions de marina hi detectem cinc pescadors.

En el sector secundari es remarcaren vint-i-nou industrials, un fabricant, dos directors de fàbrica, un constructor, dos constructors de carros i un calafat.

Pel que fa al sector de serveis, a voltes lligat a l'administració, hi comptabilitzem tretze empleats, set secretaris, set xofers, quatre comptables, tres escriptors, dos carter, dos funcionaris, dos oficinistes, dos serenos, dos perits agrícoles, dos tècnics, un aparellador, un administratiu, un capataç de la brigada municipal, un delineant, un dibuixant, un electrotècnic, un ferroviari, un perit mercantil, un perit industrial, i un guàrdia municipal.

Cinquanta-cinc persones s'agruparen sota el nom de comerciants. Hi podríem afegir dos carnisser, cinc flequers, dos cafeters i un confiter.

Com a petits artesans: set paletes, sis terrissers, quatre electricistes o lampistes, quatre fusters, quatre sabaters, tres ebenistes, tres ferrers, dos sastres, un barber, un envernissador, un escultor, un manyà, un taper i un teuler.

També els professionals liberals donaren suport a la milícia: quatre farmacèutics (Joan Bonmatí Romaguera a Anglès, Josep M. Tomàs Dalfó a Olot, Carles Costart Gubert a Palamós, i Narcís Ruscal·leda Sabater a Sant Feliu de Guíxols) i cinc metges (Joan Colomer Moret a Amer, Agustí Simon Fontanals a Breda, Rafael Soler Sala a Palamós, Francesc Llorens Centelles a Peralada, i Josep M. Cortada Vilar a Roses). Podríem incloure ací dos mestres a Breda

Els obrers eren pocs, i en situació conformista i de dependència. Hi entrarien nou jornal·lers, vuit mecànics, dos bracers, dos peons i tres obrers, un dels quals consta que era de la indústria tèxtil, tres contramestres i un encarregat de fàbrica.

Com a població no activa, destaquen vuit estudiants, dos militars retirats i un jubilat.

Quan la documentació aporta dades sobre els antecedents polítics i patriòtics, la majoria refereixen una ideologia de caire dretà, vinculació a la Lliga o a la Unió Patriòtica de Primo de Rivera, i a FET y de las JONS en el moment d'omplir els fulls. Un industrial de Ribes, potser per a demostrar una adhesió molt

ferma, manifestava que era "español asta [*sic*] la tumba". En força casos hi retrobem excombatents de l'exèrcit franquista. Hi havia també voluntaris de la División Azul en els casos de Campdevànol (Manuel Morell) i de Ribes de Freser (Ramon Biendicho i Antonio Reveriego). Però, en poblacions de demografia reduïda, és possible de localitzar-hi gent que havia fet part d'entitats republicanes²¹ i, fins i tot, havia lluitat amb l'exèrcit republicà, i que havia hagut de passar pels camps de concentració dels vencedors o de l'exili.²² Apuntar-se al sometent, amb aquests darrers antecedents, era una manera de recol·locar-se i de fer-se perdonar.

La vinculació del sometent al partit únic del franquisme resulta evident, però no tots els falangistes d'una població foren membres del sometent. De fet, uns anys abans, FET y de las JONS ja havia armat les milícies del partit, les quals també van ser tingudes en compte per l'autoritat militar quan tractà d'avaluar els efectius amb què, en un primer moment, comptava per tal d'enfrontar-se a la guerrilla que havia d'entrar el 1944. Concretament, dins l'àmbit territorial d'actuació de la 41 Divisió, centrada a Girona, es relacionaren deu centúries compostes per un miler d'homes, els quals es repartien així: Arbúcies (16), Amer (36), Camprodon (29), Cantallops (11), Espolla (18), Figueres (137), Girona (188), la Bisbal d'Empordà (21), l'Escala (16), Llagostera (36), Llançà (6), Lloret de Mar (58), Maçanes (18), Maçanet de Cabrenys (17), Olot (116), Palamós (47), Puigcerdà (18), Ribes de Freser (24), Ripoll (59), Roses (58), Sant Feliu de Guíxols (71), Santa Coloma de Farners (21) i Torroella de Montgrí (36).²³ Les xifres de gent armada pel partit eren, doncs, superiors a les incorporades, poc després, al sometent.

Però no tots els sometents eren afiliats a FET y de las JONS. Hi havia, certament, gent no vinculada orgànicament al partit, però que, a canvi d'implicar-se personalment en l'aparell repressiu, podia aspirar a treure'n un benefici en una època plena de dificultats per a la subsistència.

21. A Alp, podem documentar que els sometents Ramon Vilaró, Jaume Escobairó, Francesc Cot, Joan Ruaix i Tomàs Isern havien estat socis del Centre d'Unió Republicana, entitat adherida a Esquerra Republicana. Vegeu CLARA, Josep (1991). "El Centre d'Unió Republicana d'Alp. Composició socioprofessional d'una entitat adherida", dins *La II República, 60 anys després. Estudis sobre les comarques gironines*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials. p. 197-205. Quatre d'ells es passaren, durant la guerra, al bàndol franquista, la qual cosa demostra que el factor ideològic no sempre fou el preeminent, com algú podria intuir mecànicament, per explicar el canvi de posició.

22. El 1956 va ser admès al sometent de Ripoll una persona que, segons l'informe de la Guàrdia Civil, "durante el GMN perteneció al Cuerpo de Carabineros del Ejército Rojo, aunque no se le conocen haya cometido hechos delictivos de ninguna índole. Al terminar la guerra de Liberación, huyó a Francia, en donde permaneció por espacio de ocho meses, al cabo de los cuales regresó a España, fijando su residencia en Barcelona, observando buena conducta en general. En 1949, pasó a residir a Ripoll, siguiendo igual norma de conducta hasta la fecha".

23. IV Cuerpo de Ejército de Urgel. 41 División. Orden General de Operaciones nº 11, signada pel cap d'estat major de la gran unitat, el 8 de març de 1944.

Instruccions específiques

A part de les instruccions generals de suport a la força pública, en coneixem una d'específica, datada el 10 de gener de 1947, per mitjà de la qual el governador civil de Girona advertí com havien d'actuar els qui vivien aïllats quan es presentés gent sospitosa a la vora de les masies.

"Aunque sean pocos los casos que se han dado, es conveniente que por los somatenistas se conozca que, en dos ocasiones, bandidos armados en número de cuatro o cinco han robado en sendas masías próximas a la frontera.

En una de ellas, sus moradores, por tener la puerta abierta, siendo ya bastante entrada la noche, se vieron sorprendidos de improviso por los bandoleros que entraron en la casa por la misma puerta y, después de atar y apalear a los hombres y mujeres que allí había, robaron las pesetas ahorradas por la familia, embutidos y ropas y, al marcharse, dispararon contra un criado al que mataron.²⁴

En la otra quisieron robar, pero como estaba cerrada la puerta los colonos no abrieron y, al insistir los bandidos en que abriesen, se disparó con una escopeta por uno de los colonos, dando por resultado que huyeran los atracadores sin esperar a que los acertaran los tiros.

Por todo ello, los somatenistas, y los que no lo sean, tendrán sumo cuidado en no estar con las puertas abiertas por la noche y tener el arma a la mano para, en el caso de que se presentaran alguno o algunos merodeadores, no uniformados, darles las voces de apercebimiento y, si no se retiran, hacer fuego contra ellos.

Para evitar equivocaciones, los somatenistas, discretamente, no en grupo, sino uno por uno, hablarán con el Comandante del Puesto de la Guardia Civil más próximo o con el Jefe de la Fuerza allí destacada, por si se diera el caso de que alguna pareja estuviera de servicio por allí cerca o por si tuvieran que pernoctar en alguna masía, a fin de que se den las señas para reconocerse, o voces, o como se les ocurra, y así abrir sin temor a las fuerzas guardadoras del orden y recibir a tiros a los merodeadores nocturnos. Además de esto es muy conveniente que, siempre en contacto con las fuerzas y como conocedores del terreno, sin abandonar su quehacer habitual, se pongan al habla diariamente con el colono más próximo y éste, a su vez, con el de al lado, formando una cadena para comunicarse alguna novedad sospechosa, si la hubiere.

24. El 4 de gener de 1947, a quarts de deu de la nit, es va enregistrar un assalt a la casa l'Abós, de Rocabrúna, municipi de Beget. Hi participaren sis homes que tenien informació dels moviments dels habitants de la masia, que es dedicaven al contraban. Se'n van endur al voltant de 17.000 pessetes, roba, menjar, documentació personal... i hi deixaren un mort: el mossò Isidre Vilarrasa, de 28 anys, que acabava de retornar de França carregat, com el fill de la casa, de gènere clandestí. Vegeu CLARA, Josep (1992). *Els maquis*. Girona: Diputació i Caixa de Girona, p. 82-83.

Es también necesario que, tan pronto como observen alguna novedad o algún individuo sospechoso, o movimientos extraños, lo pongan inmediatamente en conocimiento de las fuerzas”.

La col·laboració del sometent en la lluita contra els maquis fou desigual, però n'ha quedat una imatge magnificada per la peripècia final del més renomnat dels guerrillers llibertaris, Quico Sabaté, mort a Sant Celoni, el gener de 1960, a mans d'Abel Rocha, membre de l'organització.²⁵

Entre la documentació consultada hem trobat la felicitació del governador civil adreçada als sometents Lluís Barris Vila i Josep Vilar Aulinas, de Sales de Llierca, pels serveis prestats a la Guàrdia Civil el 13 de novembre de 1946 “en un servicio de persecución de tres individuos que intentaban pasar clandestinamente la frontera y que fueron todos detenidos”. L'escrit els distingia “por cumplir tan fielmente los postulados de esa Organización, dando con ello un ejemplo fehaciente de civismo y amor a las Instituciones del Nuevo Estado”.

Incidents, expulsats i amonestats

La història interna de tots els col·lectius ha de contemplar els aspectes que van més enllà de l'objectiu principal del grup. N'anotem uns quants, a manera d'incidències, que són també definidors de l'actuació global.

El desembre de 1946 Joaquim Bech de Careda Olivet i Antoni Bech de Careda Ribas, sometents d'Agullana, van sentir-se vexats per un oficial de l'exèrcit quan, el dia 8, mentre se celebrava la festa de la Infanteria, el segon fou expulsat d'un local d'espectacles, “por el solo motivo de pertenecer a la familia Bech de Careda”. Per això presentaren la renúncia al governador civil. El governador no els acceptà la dimissió, però s'adreçà al general governador militar exposant-li el cas i demanant-li que “tenga a bien cursar las oportunas órdenes encaminadas a evitar estos incidentes”.

El setembre de 1947, Benet Campderrich de Pol, propietari d'Olot, que havia estat a la División Azul i era cap dels sometents del partit judicial, adreçà una instància al governador civil en què exposà el problema del salconduit especial per a poder circular per la zona fronterera.²⁶ Els sometents pensaven que els qui voluntàriament arriscaven la vida en la defensa de l'Estat, i als quals s'exigia unes condicions de “persona honrada, de conducta intachable, de valor cívico y dispuesta siempre al sacrificio por la Patria”, havien de poder circular per la zona

25. TÉLLEZ SOLÁ, Antonio (1992). *Sabaté. Guerrilla urbana en España (1945-1960)*. Barcelona: Virus, p. 531. i SERRANO, Secundino (2001). *Maquis. Historia de la guerrilla antifranquista*. Madrid: Temas de Hoy, p. 364.

26. Sobre el problema que comportava, vegeu CLARA, Josep (2000). “Quan la frontera era abans de la frontera i calia un salconduit especial”, dins *Temps de postguerra. Estudis sobre les comarques gironines (1939-1955)*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, p. 195-214.

de frontera amb el carnet d'identitat del sometent, sense necessitat de proveir-se del document que era exigit a les altres persones. Tanmateix legalment no era així, i a Bartomeu Plana Collellmir, alcalde i sometent de la Pinya, quan volia traslladar-se a Barcelona des de Sant Joan de les Abadesses, un agent de la Policia li demanà el salconduit especial i, en no posseir-lo, el denuncià davant la primera autoritat provincial. Des del Govern Civil de Girona va arribar-li una multa de 10 pessetes, la qual havia de ser pagada en el termini de vuit dies. Campderrich, en conseqüència, demanà al governador civil que "se digne ordenar quede sin efecto tal sanción, no por su importe, sino por el efecto tan deplorable que surta ante el público en general, al ver que los somatenistas no tienen ninguna ventaja ni garantía en sus viajes, pues caso contrario todo el somatén a mi cargo y con carácter voluntario, por medio de la presente instancia, solicita su baja en el mismo, pudiendo disponer de su armamento y documentación". El sol·licitant, en actitud conciliatòria, exposà, també, al governador la conveniència que elevés una consulta al ministeri de la Governació perquè aclarís la qüestió.²⁷

Les qualitats personals d'honradesa i d'adhesió al sistema, necessàries per a ser admès en el cos, no sempre es van correspondre amb les activitats desenvolupades pels qui hi ingressaren. Com sol passar en tots els col·lectius formats en etapes en què la subsistència és primordial, a part dels mantenidors de l'ordre, també s'hi colaren els aprofitats d'ocasió. Ho confirmen diverses ordres d'expulsió dictades per actuacions il·legals, pròpies de pocaverkonyes, comeses ben aviat.

Ja el 1947, la Guàrdia Civil va proposar al governador civil que donés de baixa del cos el secretari d'Oix, el qual havia estat suspès pel mateix governador, per "anomalías cometidas en el cargo de secretario", i atès que considerava que havia perdut "las virtudes que para ello se requiere". El 1948 un sometent de Vidreres va ser expulsat, perquè era declarat "reo de contrabando". El 1956 van ser exclosos del cos un veí de Sant Gregori, considerat autor d'un furt de pins, i un altre de Ripoll perquè tenia gèneres de contraban. El mateix any fou expulsat un component de Jafre que era protagonista d'un historial força complex: els informes oficials diuen que "venía realizando gastos superiores a su posición económica, dedicándose a vicios mujeriegos y concurriendo con frecuencia a tabernas donde consumía bebidas alcohólicas promoviendo desórdenes ...; hallándose en situación económica apurada y creyéndose que adeuda más de 100.000 ptas., y no

27. La qüestió era clara des de la Dirección General de Seguridad, la qual —el 12 d'abril de 1947— havia informat el governador, en una consulta anterior, que "para las zonas fronterizas se precisa salvoconducto especial en todos los casos". Malgrat això, el governador s'adreçà al ministre ho i sol·licitant "se le informe si sería posible excluir al personal que milita en el Somatén Armado de proveerse del salvoconducto para circular por la zona fronteriza, y si esto no estuviera conforme, si podrían solicitar el salvoconducto especial para un año, que expide la Dirección General de Seguridad a los Funcionarios Civiles". De fet, el salconduit especial va ser exigit als sometents fins al 18 de maig de 1955. Poc després, el mes d'octubre del mateix any, arran d'un viatge del general Franco a Peralada, el salconduit fou suprimit definitivament.

teniendo propiedades se ve materialmente imposibilitado para liquidar sus deudas, siendo poco amante del trabajo". Hom hi afegeix que "para resolver sus problemas hacía valer su persona al amparo del Carnet de Subcabo del Somatén Armado a que pertenecía". De l'any 1957 tenim, encara, constància de l'expulsió d'un membre del grup de Salt, perquè duia una vida irregular i era "conceptuado como contrabandista".

L'excusa de ser membre del sometent, per tal d'estalviar-se de fer cua en una estació del ferrocarril, va motivar un incident, a Figueres, el maig de 1955, protagonitzat pel caporal del sometent de Palau-sacosta. Segons les diligències oberetes per la Policia, l'individu esmentat va manifestar a l'agent que li cridà l'atenció que "él no guardaba cola y, al ser requerido para que guardara su turno como los demás viajeros, se insolentó diciendo que no le daba la gana y que no podía obligarle, ya que era cabo del Somatén y que trataría de perjudicarlo en tiempo no muy lejano", la qual cosa originà "un lamentable espectáculo entre los viajeros que se encontraban en la referida estación". En aquesta ocasió, el governador civil va ordenar a la Policia que arxivés les diligències, però recomanà a la Guàrdia Civil que el sometent que volia passar-se de llest fos "apercibido de su lamentable conducta y que en lo sucesivo dé el ejemplo de disciplina que, como ciudadano y perteneciente al Somatén Armado, le corresponde".

Recapitulació i consideracions finals

És evident que l'actuació del sometent de l'Antic Règim i la del segle XX foren diferents. Si en el decurs del segle XIX diverses publicacions federals o catalanistes adoptaren el nom de la milícia en llurs capçaleres, i en les Bases de Manresa es pensà a adoptar-lo com a força per a la seguretat interior de Catalunya, era perquè hom pensava sobretot en una vinculació lligada a la defensa del país i no en una força de repressió als conveïns.

Pertanyer al sometent de l'època franquista, en canvi, significava una declaració de fidelitat al règim en un moment en què les dificultats exteriors, derivades del resultat de la II Guerra Mundial, en qüestionaven el futur. Era una manera ben efectiva i afectiva de reafirmar l'ordre i la propietat individual, de reforçar les estructures del poder local davant el perill de la subversió que podia representar la guerrilla antifranquista o la reinstauració d'un règim democràtic, com el de la República, que intentés de revisar les bases de la propietat agrària i lluitar contra el caciquisme.

La disposició governamental d'estendre el sometent arreu de l'Estat l'any 1945 no significa que ja funcionés a Catalunya des de 1939, puix que la reorganització hi va ser feta també durant el primer semestre de 1946, arran de la mateixa disposició, gràcies a la influència dels governadors civils i amb la intervenció decisiva de la Guàrdia Civil prop dels alcaldes i els caps locals de FET y de las JONS.

L'afiliació, en aquesta nova avinentesa, no va ser massiva. Numèricament els sometents franquistes eren per dessota dels qui n'havien format part en etapes anteriors a, i durant, la dictadura de Primo de Rivera²⁸, perquè en les circumstàncies de 1946 el fet de ser membre del sometent comportava més riscos que el fet de posseir simplement un carnet de FET y de las JONS, que podia obrir determinades portes però no exigia una actuació directa contra elements armats. Tampoc no calia que l'afiliació fos crescuda per a una tasca que era purament complementària i reservada als més compromesos i atrevits.

La tònica general és que, en les poblacions més petites, va ser constituït per membres de la pagesia, però en les de demografia superior la composició fou més variada, car hi trobem des d'industrials i directores de fàbrica a professionals universitaris, passant per petits artesans i comerciants, a més de funcionaris locals i altres elements. Unes poques d'aquestes persones evolucionaren políticament per camins catalanistes i acabaren essent fundadors locals d'un partit democràtic, Convergència Democràtica, com succeí a Blanes amb Benet Ribas i Salvador Reynaldos, ambdós vinculats així mateix a la revista *Recull*.²⁹ En sentit contrari, en municipis de pocs habitants, també és possible de detectar exemples de sometents amb antecedents republicans.

En general, els elements inscrits foren persones "honorables" –majoritàriament es podien identificar com a les "forces vives" de cada municipi o llurs servidors immediats–, però les expulsions que s'enregistraren des de 1947 demostren que s'hi apuntaren, així mateix, uns altres individus tocats per un interès més tèrbol o egoista, la qual cosa els dugué a cometre actes il·legals, segurament d'una dimensió menor a altres accions reprobables que no foren mai castigades, precisament per la seva posició social o política de llurs protagonistes.

Després de la intervenció directa en la lluita antiguerillera i de la davallada de l'oposició de postguerra, el sometent va fer funcions de control i de prevenció a escala local per tal de reforçar el règim i els poderosos de cada municipi. Fou un complement de la Guàrdia de Franco i d'altres organismes d'investigació i vigilància del partit únic o de les forces d'ordre públic. Els inscrits constituïen un grup armat auxiliar que podia actuar en un moment determinat, i sobretot un

28. GONZÁLEZ CALVET, M. Teresa. *Op. cit.*, p. 161, parla de més de 30.000 membres tan sols per a la província de Barcelona. És citada, així mateix, la xifra de més de 65.000 per a la Catalunya de 1922. Vegeu REY REGUILLÓ, Fernando del i GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo. *Op. cit.*, p. 205.

29. Benet Ribas Fugarolas, d'antecedents catalanistes i catòlics, declarava el 1977: "Jo era dels que esperaven en Franco, però quan vaig veure, al cap de pocs mesos, del que es tractava vaig trencar tot possible lligam amb el nou règim, que no acceptava Catalunya com ja la volia" (FERNÁNDEZ, Pep. "La llarga resistència de *Recull*", dins *Presència*, 459 (29 de gener de 1977), p. 15). Que el trencament de Ribas no va ser al cap de pocs mesos, sinó força anys després, ho confirma el fet que el 1946 s'apuntés al sometent. De Salvador Reynaldos Cabot s'ha escrit que era "un blanenc convençut i un català fidel a la Pàtria" (CROUS I COLLELL, Jesús (1994). *Blanes. Cronologia històrica. Segle III a.C.-segle XX*. Girona: Ajuntament de Blanes, p. 497).

canal d'informació per a la Guàrdia Civil sobre moviments de persones, però també per a captar converses, rumors, estats d'opinió i actuacions sospitoses dels convilatans i delatar-los.

En el decurs del temps va haver-hi, lògicament, moltes baixes obligades per l'edat, la mort i les circumstàncies personals de salut. El nombre d'efectius no augmentà, ans al contrari disminuï amb el pas del temps, perquè la llei de vida s'imposà i perquè no fou necessari l'auxili de les forces civils havent desaparegut el perill dels maquis. És documentat, però, que, en força casos, els fills van desitjar d'ocupar el lloc deixat pels pares, a manera més honorífica que activa. El desembre de 1962, hom va xifrar el nombre d'inscrits en 2.581, xifra una mica inferior a la del mes de juliol de 1946.³⁰

El tinent general Alfonso Pérez-Viñeta, que fou la primera autoritat militar de Catalunya, com a capità general de la IV regió, va manifestar a final dels anys seixanta o començament dels setanta: "Por amar el trabajo, el catalán necesita de la paz y el orden, y cuando éstos se ven amenazados, recurre a los mayores sacrificios y heroísmos para recuperarlos. La personificación de este sentir popular se manifestó en el Somatén, que fue la milicia ciudadana con más solera de España".³¹ De les seves paraules podria deduir-se que el sometent era tan solament una glòria del passat. Però no era així, car anualment, durant aquells anys, els governadors i la Guàrdia Civil tramitaren altes i baixes de components, i fins i tot s'ha escrit sobre la possibilitat que tenia la mateixa autoritat militar per mobilitzar grups paramilitars, excombatents i similars en nombre de 5.000 homes, com a components d'una "partida de la porra" o sometent armat, per a ajudar al manteniment de l'ordre públic, en un cas de necessitat.³²

El 1976, un cop mort el general Franco, i en unes circumstàncies en què la superació del moment polític podia obrir uns quants interrogants, s'enregistraren força baixes que al·legaren la manca de condicions físiques, però alhora una cinquantena d'altes, la qual cosa significa que, si per a uns deslligar-se del cos era una manera de desentendre's del règim, per a d'altres el fet d'ingressar-hi era per a mantenir una tradició, o perquè se sentien més segurs, davant la incertesa del futur, si tenien una arma a casa. L'exemple més evident del segon tipus de persones seria, probablement, el d'un oficial instructor del Frente de Juventudes, instal·lat a l'Alt Empordà des de feia anys, que el mes d'abril de 1976 s'afanyà a signar la instància per a ingressar al sometent.³³ Una institució aleshores sense gaire

30. Arxiu Històric de Girona, fons del Govern Civil, caps 142.

31. "Resumen antológico de los discursos del Capitán General", dins *Ciudadela*, 46 (gener-febrer 1971), p. 10. Per a la personalitat del capità general, el nostre estudi (2003) *Aires de virrei: Alfonso Pérez-Viñeta, capità general de Catalunya (1968-1971)*. Barcelona: Rafael Dalmau.

32. FERNÁNDEZ, Carlos (1985), *Tensiones militares durante el franquismo*. Barcelona: Plaza y Janés, p. 173-174.

33. La documentació de 1976 és guardada a la caps 226.

futur, perquè fou dissolta, poc després, pels polítics reformistes procedents del franquisme que pilotaren la transició.

Annex.

I. Iniciadors del sometent en les diverses localitats.

Agullana: Antoni Bech de Careda Ribas, 30 anys, comerciant
 Aiguaviva: Joaquim Vall-llosera Piferrer, 45 anys, pagès, alcalde
 Albons: Rafael Massaguer Avellí, 44 anys, pagès, alcalde
 Alp: Tomàs Isern Pons, 39 anys, comerciant, alcalde
 Amer: Narcís Junquera Rigau, 37 anys, propietari, alcalde
 Anglès: Josep Hortal Bandranas, 43 anys, comerciant
 Arbúcies: Francesc Serra Geli, 33 anys, secretari
 Argelaguer: Francesc Cros Llongarriu, 36 anys, comerciant
 l'Armentera: Joan Josep Francesch Sánchez, 41 anys, comerciant, alcalde
 Banyoles: Marià Planas Jordà, 65 anys, industrial, cap de FET y de las JONS
 Bàscara: Jaume Bosch Noguer, 46 anys, pagès, alcalde
 Bassegoda: Josep Tuber Reixach, 54 anys, pagès, alcalde
 Batet: Isidre Casamitjana Aulet, 54 anys, pagès
 Begut: Simó Vila Pujol, 66 anys, comerciant, alcalde
 Begudà: Eduard Vila Juvina, 30 anys, escriptor, alcalde
 Bellcaire: Josep M. Camps Casellas, 38 anys, propietari, alcalde
 Besalú: Salvador Bonet Olivet, 69 anys, propietari
 Bescanó: Joan Viader Matas, 37 anys, propietari
 Beuda: Lluís Rubert Galceran, 31 anys, pagès, alcalde
 la Bisbal d'Empordà: Robert Figueras d'Almar, 60 anys, procurador, alcalde
 Blanes: Leandre Casamor Colomer, 47 anys, mecànic
 Bordils: Josep Solés Busquet, 28 anys, pagès, cap de FET y de las JONS
 Borrassà: Pere Claver Ferrerós Guibas, 55 anys, pagès, alcalde
 Breda: Josep Saurí Vilar, 48 anys, propietari, cap de FET y de las JONS
 Brunyola: Pere Johé Bes, 25 anys, pagès
 Cabanelles: Joan Baldoira Aymar, 48 anys, pagès
 Cabanes: Josep Terrats Comamala, 36 anys, pagès
 Cadaqués: Francesc Vehí Coll, 54 anys, pagès
 Caldes de Malavella: Rafael Quintana Barris, 30 anys, pastisser, alcalde
 Calonge: Agustí Faig Pericay, 28 anys, fuster, alcalde accidental
 Camós: Francesc Badosa Gelador, 37 anys, pagès
 Campdevàrol: Josep M. Morell Casanova, 50 anys, propietari, alcalde
 Campelles: Francesc Xavier Traité Salomó, 32 anys, mestre
 Mollet de Peralada: Narcís Roig Martín, 38 anys, pagès, cap de FET y de las JONS

Molló: Josep Pastoret Ubach, 26 anys, propietari
 Monells: Josep Colom Nabet, 30 anys, pagès
 Montagut: Narcís de Bolòs Llanera, 67 anys, propietari, alcalde
 Ogassa: Isidre Colom Fajula, 43 anys, pagès
 Oix: Miquel Vila Perpiñà, 40 anys, pagès, cap de FET y de las JONS
 Olot: Josep Puigdevall Cols, 50 anys, pagès
 Ordís: Narcís Vila Costa, 28 anys, fuster
 Palafrugell: Ildefons Galceran Capella, 40 anys, agent comercial
 Palamós: Antoni Plaja Güell, 45 anys, empleat
 Palau de Santa Eulàlia: Manuel Mitjavila Nuell, 44 anys, pagès, alcalde
 Palau-sacosta: Joaquim Casal Ortiz, 31 anys, empleat
 Palau-saverdera: Josep Turró Blanch, 33 anys, pagès, alcalde
 Pals: Agustí Pericay Taulé, 41 anys, pagès, alcalde
 Pardines: Josep Vidal Moret, 35 anys, pagès, alcalde
 Parlavà: Joan Camós Ruensa, 36 anys, pagès, alcalde
 la Parròquia de Ripoll: Ramon Colomer Sala, 39 anys, pagès
 la Pera: Joan Gifre Homs, 37 anys, pagès, alcalde
 Peralada: Joan Bigas Balot, 41 anys, secretari, cap de FET y de las JONS
 Peratallada: Joaquim Marull Plana, 43 anys, pagès, alcalde
 la Pinya: Bartomeu Plana Collellmir, 52 anys, propietari, alcalde
 les Planes d'Hostoles: Josep Arimany Font, 32 anys, pagès
 Planols: Pere Suñer Galobardes, 49 anys, comerciant
 Pont de Molins: Joan Batllori Pijoan, 65 anys, comerciant, alcalde
 Pontós: Joaquim Oriol Puignau, 51 anys, mestre
 Porqueres: Francesc Frigola Cassasas, 42 anys, propietari
 Portbou: Joaquim Guixeras Frigola, 49 anys, empleat, alcalde
 el Port de la Selva: Josep Buscató Sabater, 57 anys, nunci
 les Preses: Josep Molas Bosch, 33 anys, comerciant
 Quart: Josep Ribot Corominas, 46 anys, secretari
 Rabós d'Empordà: Josep Roqué Suñer, 36 anys, secretari
 Regencós: Mateu Pijaume Gafarot, 36 anys, propietari, alcalde
 Ribes de Freser: Pere Riera Baborés, 57 anys, industrial
 Riells: Joan Clapés Gras, 37 anys, pagès
 Ripoll: Pere Coma Capdevila, 60 anys, pagès
 Riudarenes: Martí Mompió Masuet, 36 anys, industrial
 Riudaura: Albert Roquer Puigdevall, 30 anys, propietari, alcalde
 Riudellots de la Selva: Josep Campeny Xuclà, 32 anys, pagès
 Riumors: Pere Bolosell Mitjavila, 29 anys, comerciant
 Roses: Pere Sanés Roca, 34 anys, industrial
 Rupià: Narcís Martinell Barnés, 55 anys, pagès, alcalde
 Sales de Llierca: Pere Bartulí Roura, 28 anys, pagès
 Salt: Andreu Cat Miró, 36 anys, comerciant, tinent d'alcalde

Sant Andreu Salou: Jaume Paradedda Besalú, 50 anys, pagès, alcalde
 Sant Andreu de Terri: Pere Poch Cisterna, 25 anys, pagès
 Sant Climent Sescebes: Joan Muntada Pujol, 33 anys, pagès
 Sant Esteve de Llémna: Francesc Masdevall Alsina, 43 anys, comerciant
 Sant Esteve d'en Bas: Gaspar Serra Expósito, 45 anys, pagès, alcalde
 Sant Feliu de Buixalleu: Joan Mataró Plana, 31 anys, xofer
 Sant Feliu de Guíxols: Martí Banaset Carbonell, 33 anys, comerciant
 Sant Feliu de Pallerols: Lluís Giménez Giralt, 31 anys, comerciant, alcalde
 Sant Ferriol: Josep Dilmé Vila, 36 anys, pagès

II. Composició del sometent i llur armament, el dia 1 de juliol de 1946, segons una relació de la 131 Comandància de la Guàrdia Civil, signada pel comandant Marcelino Ibero Barceló.

	sometents	fusells	escopetes
<i>Alt Empordà</i>			
Agullana	10	3	7
l'Armentera	14	10	4
Bàscara	16	11	5
Borrassà	15	7	8
Cabanelles	10	2	8
Cabanes	11	3	8
Cadaqués	10	-	-
Camallera	11	9	2
Campmany	10	7	3
Castelló d'Empúries	10	4	6
Cistella	10	9	1
l'Escala	16	13	3
Fortià	10	4	6
Garrigàs	11	-	11
Garriguella	23	17	6
Llança	17	17	-
Lledó	17	12	5
Llers	11	-	-
Maçanet de Cabrenys	13	-	6
Mollet de Peralada	10	-	-
Ordis	10	6	4
Palau-saverdera	11	8	3
Peralada	24	-	24

Pont de Molins	13	-	8
Pontós	10	3	7
el Port de la Selva	12	8	4
Riumors	10	5	5
Roses	24	-	-
Sant Miquel de Fluvià	10	-	-
Sant Mori	10	10	-
Sant Pere Pescador	17	12	5
Saus	10	8	1
la Selva de Mar	10	8	2
Siurana	10	-	-
Terrades	10	4	6
Ventalló	18	7	11
Vilabertran	13	8	5
Vilamalla	13	-	6
Vilanova de la Muga	11	-	-
Vila-sacra	10	-	-
Vilaür	10	9	1
<i>Baix Empordà</i>			
Albons	14	8	6
Bellcaire	14	11	3
Calonge	12	7	5
Colomers	11	6	3
Corçà	13	-	-
l'Estartit	14	-	-
Foixà	19	-	8
Fonteta	11	3	7
Garrigoles	10	-	-
Gaüses	11	9	2
Gualta	11	7	4
Jafre	13	4	5
Palamós	19	17	2
Palafrugell	10	-	-
Pals	26	7	19
Parlavà	28	-	-
la Pera	16	6	9
Regencós	10	-	10
Rupià	22	4	7
Sant Feliu de Guíxols	23	20	-
Serra de Daró	14	8	6

la Tallada	20	-	8
Torroella de Montgrí	43	32	9
Ullà	10	6	4
Ullastret	10	5	5
Verges	24	18	6
<i>Cerdanya</i>			
Guils	20	-	17
<i>Garrotxa</i>			
Argelaguer	10	10	-
Batet	11	11	-
Begudà	14	5	9
Besalú	15	4	10
Castellfollit de la Roca	11	7	3
Maià de Montcal	12	6	6
Mieres	16	4	12
Montagut	14	8	6
Oix	11	1	10
Olot	22	2	-
la Pinya	12	11	1
les Planes d'Hostoles	10	8	2
Riudaura	12	12	-
Rocabruna	10	-	-
Santa Pau	23	3	10
Sant Feliu de Pallerols	11	11	-
Sant Ferriol	11	7	4
Sant Jaume de Llierca	10	7	3
Sant Salvador de Bianya	13	9	4
Tortellà	17	17	-
la Vall de Bianya	15	10	5
<i>Gironès</i>			
Aiguaviva	24	12	8
Bescanó	19	9	5
Bordils	16	6	6
Campllong	10	1	8
Canet d'Adri	15	-	11
Cassà de la Selva	93	53	20

Celrà	17	6	10
Cervià de Ter	16	9	7
Flaçà	10	3	7
Fornells de la Selva	14	13	1
Juià	11	6	5
Llagostera	18	6	-
Llambilles	16	-	16
Llorà	11	-	11
Madremanya	15	4	11
Medinyà	12	6	6
Palau-sacosta	14	4	-
Quart	17	9	6
Salt	14	12	-
Santa Eugènia de Ter	10	9	1
Sant Andreu Salou	14	3	11
Sant Jordi Desvalls	15	11	4
Sant Julià de Ramis	11	9	1
Sant Martí Vell	10	3	6
Sarrià de Ter	13	12	1
Vilablareix	11	5	6
Viladasens	13	6	7
<i>Osona</i>			
Espinelves	15	-	-
Viladrau	27	5	1
<i>Pla de l'Estany</i>			
Banyoles	19	3	8
Cornellà de Terri	17	7	5
Crespià	11	9	2
Sant Andreu de Terri	14	-	8
Sant Miquel de Campmajor	15	1	14
Vilafreser	12	6	6
<i>Ripollès</i>			
Campdevàdol	15	13	2
Camprodon	10	-	-
Freixenet	10	-	-
Llanars	13	10	3

les Llosses	13	11	2
Molló	10	4	6
Ogassa	14	11	3
la Parròquia de Ripoll	17	-	-
Sant Joan de les Abadesses	34	26	8
Sant Pau de Segúries	14	12	2
Setcases	10	10	-
Vilallonga de Ter	23	22	1
Selva			
Amer	25	18	7
Anglès	29	10	3
Arbúcies	31	9	18
Blanes	25	25	-
Breda	39	6	-
Brunyola	11	-	11
Caldes de Malavella	41	5	12
la Cellera de Ter	24	-	3
Hostalric	31	7	7
Lloret de Mar	25	21	4
Maçanes	12	-	3
Maçanet de la Selva	11	-	6
Riells de Montseny	12	-	5
Riudarenes	28	7	7
Riudellots de la Selva	16	4	-
Santa Coloma de Farners	53	13	-
Sant Feliu de Buixalleu	18	-	9
Sant Hilari Sacalm	30	7	-
Sant Martí Sacalm	11	-	11
Sant Miquel de Cladells	21	-	8
Sils	33	-	9
Susqueda	11	6	5
Vidreres	31	7	17
Vilobí d'Onyar	31	3	-
Total	2.682	1.215	849